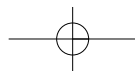
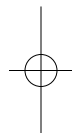
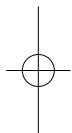

Politieke filosofie van de christen-democratie

H.E.S. Woldring

Politieke filosofie van de christen-democratie
H.E.S. Woldring

ISBN 90 5573 468 3

NUR 730/754

Trefw.: Filosofie/politicologie/christen-democratie/politiek

Copyright © 2003 Uitgeverij DAMON Budel

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Omslag: *Het park*, Gertrud A. Mellon Fund, 1910.

Realisatie: Uitgeverij DAMON bv

ISBN 90 5573 468 3

Inhoud

<i>Inleiding</i>	9
 Hoofdstuk I	
<i>Op zoek naar een politieke filosofie</i>	11
1. Reflectie op politieke overtuiging	11
2. Uitgangspunt en kernwoorden	14
3. Gerechtigheid	18
4. Solidariteit	23
5. Gespreide verantwoordelijkheid	26
6. Rentmeesterschap	30
7. Conclusies	33
 Hoofdstuk II	
<i>Van oude denkers, de dingen die niet voorbijgaan</i>	35
1. Zondeval van het christendom?	35
2. Augustinus: twee rijken	36
3. Thomas van Aquino: ordening van de werkelijkheid	41
4. Vrede en rechtvaardigheid	45
5. Verbinding tussen staat en kerk	49
6. Conclusies	50
 Hoofdstuk III	
<i>Het drama van Reformatie en Contrareformatie</i>	53
1. Erasmus: zoeker naar waarheid	53
2. Luther: twee regimenten	54
3. Calvijn: één regiment	58
4. Ignatius de Loyola en Vitoria: pioniers van de Contrareformatie	63
5. Bodin: verdediger van absoluut koningschap	66
6. Protestantse verdedigers van rechten van het volk	68
7. Conclusies	75

Hoofdstuk IV	
<i>Verlichting en verstarring, revolutie en restauratie</i>	79
1. De Verlichting	79
2. Burke: grondlegger van het conservatisme	80
3. Bonald en Maistre: in de ban van traditionalisme	84
4. Lamennais: christen-socialist	87
5. Groen van Prinsterer: conservatief antirevolutionair	90
6. Dubieuze causaliteit	92
7. Groen van Prinsterer en het conservatisme	97
8. Conclusies	99
Hoofdstuk V	
<i>Begin van de christen-democratie in Nederland</i>	103
1. Schaepman als politiek denker	103
2. Solidariteit en subsidiariteit	105
3. Katholieke partij: authentiek en conservatief	109
4. Kuyper: architectonische maatschappijkritiek	111
5. Soevereiniteit in eigen kring	113
6. Kuyper en De Savornin Lohman over democratie	115
7. Maritain: de staat als instrument	117
8. Dooyeweerd: de staat als gemeenschap	121
9. Strijd om sociale democratie	124
10. Staat en sociaal-economische orde	126
11. Conclusies	129
Hoofdstuk VI	
<i>Politieke filosofie van de christen-democratie</i>	133
1. De staat	133
2. De rechtsstaat als basis van de verzorgingsstaat	138
3. Christen-democratie en verzorgingsstaat	142
4. Maatschappelijk middenveld	147
5. Politieke en sociale democratie	152
6. Democratie en theocratie	156
7. Rechtsstaat en tolerantie	163
8. Burgerschap en publieke moraal	167
9. Politiek compromis	174
10. Conclusies	179

Hoofdstuk VII	
<i>Communicatie en confrontatie met liberalisme en sociaal-democratie</i>	181
1. Liberaal-culturele verworvenheid	181
2. Klassiek liberalisme	182
3. Liberale democratie	184
4. Communitarisme	187
5. Liberalisme en christen-democratie	192
6. Liberaal pragmatisme van D66	199
7. Marxisme en socialisme	203
8. Sociaal-democratie zonder ideologie	207
9. Sociaal-democratie en christen-democratie	213
Hoofdstuk VIII	
<i>Waarom en waartoe de christen-democratie?</i>	221
1. CDA en de christen-democratie	221
2. Het evangelie geen politiek program	223
3. Een christen-democratische partij, een open partij	227
4. Het CDA en het conservatisme	229
Hoofdstuk IX	
<i>Christen-democratie in Europa</i>	239
1. Inleiding	239
2. België en Luxemburg	241
3. Duitsland	244
4. Frankrijk	248
5. Italië	250
6. Christen-democratische samenwerking	253
7. Midden- en Oost-Europa	257
8. Perspectief	263
<i>Geciteerde literatuur</i>	267
<i>Namenregister</i>	283

Inleiding

Dit boek gaat over de christen-democratie in Nederland - een *brede sociale beweging* met bepaalde levensbeschouwelijke en filosofische achtergronden en bepaalde opvattingen over de inrichting van staat en samenleving.¹ In verscheidene landen heeft die christen-democratische beweging vorm gekregen in politieke partijen (bijvoorbeeld in Nederland in het CDA), maar zij valt niet samen met die politieke partijen. Er zijn onderwijs- en omroeporganisaties, vakbonden en andere maatschappelijke organisaties die bepaalde onderdelen van het christen-democratisch gedachtegoed aanhangen. Ook zijn er mensen die bepaalde christen-democratische ideeën en opvattingen hebben, maar die niet op het CDA stemmen. Zij kiezen bijvoorbeeld voor een liberale of sociaal-democratische partij of een kleine christelijke partij. Een vraag die men nu direct kan stellen en die ik zal behandelen is: bestaan er wel eigen christen-democratische ideeën en opvattingen en zo ja, wat houden zij in en waar komen zij vandaan? Een volgende vraag is: indien er eigen christen-democratische ideeën en opvattingen bestaan, geeft het CDA er een juiste uitwerking aan?

Het stellen van deze vragen impliceert dat dit boek geen ideologie van het CDA bevat, in die zin dat het de politieke overtuiging van die partij en haar beleid alleen maar wil rechtvaardigen en verdedigen. Dit boek bevat een kritisch onderzoek naar het waarheidsgehalte van die politieke overtuiging.² Dat onderzoek resulteert in een politieke filosofie van de christen-democratie: een min of meer samenhangend geheel van ideeën en opvattingen over mens, samenleving en staat, dat argumenten bevat voor een kritische beoordeling van de politieke overtuiging van het CDA en maatschappelijke en politieke vraagstukken. Die politieke filosofie

1 Dit boek is een herschrijving van mijn *De christen-democratie. Een kritisch onderzoek naar haar politieke filosofie* (Utrecht: Het Spectrum 1996).

2 Dat kritische onderzoek heeft niet betrekking op het door het CDA gevoerde beleid over diverse onderwerpen, omdat zo'n onderzoek buiten de filosofische vraagstelling van dit boek valt en bovendien te omvangrijk zou zijn.

heeft geen onaantastbaar karakter. Integendeel, zij heeft iets voorlopigs, omdat ook zij voortdurend op hun waarheidsgehalte moet worden ondervraagd.

Dit boek is niet alleen bedoeld voor politici, maar ook voor anderen die in politiek geïnteresseerd zijn, zowel binnen als buiten het CDA. Ik hoop op grond van argumenten de communicatie te dienen tussen christen-democraten en hen die de christen-democratie argwanend bekijken of afwijzen.

Wat de inhoud van dit boek betreft ziet de lezer in de inhoudsopgave reeds, dat ik heb gekozen voor een systematische en een historische aanpak. Ik begin in het eerste hoofdstuk met een analyse van de kernwoorden die in het *Program van uitgangspunten* van het CDA voorkomen: gerechtigheid, gespreide verantwoordelijkheid, solidariteit en rentmeesterschap. Wat betekent het spreken over kernwoorden en welke betekenissen hebben die woorden? De hoofdstukken II-V hebben een historisch karakter, maar ook een systematische invalshoek: in de beschrijving en analyse van het historisch materiaal wordt aandacht besteed aan bepaalde onderwerpen en thema's die in de overwegend systematische hoofdstukken VI-VIII terugkomen.³ Met die historische hoofdstukken heb ik niet de bedoeling belangrijke denkers uit het verleden te annexeren voor de christen-democratie. Hun gedachtegoed heeft in meerdere of mindere mate een rol gespeeld bij de vorming van de eerste protestantse en katholieke partijen in Nederland en van het CDA. Omdat onderdelen van dat gedachtegoed relevant zullen blijken voor het begrijpen van de politieke overtuiging van het CDA, is het noodzakelijk belangrijke denkers uit het verleden te behandelen.

3 Terecht schrijft de Britse politicoloog Michael Fogarty in zijn standaardwerk: 'De christen-democratie is tenslotte niet slechts het product van de recente geschiedenis, maar van tendenties die ver teruggaan in de voorbije eeuwen, ja tot het begin van het christendom zelf'. Zie M.P. Fogarty, *Christian Democracy*, p. 11.

Hoofdstuk I

Op zoek naar een politieke filosofie

1. *Reflectie op politieke overtuiging*

In de inleiding heb ik onderscheid gemaakt tussen de christen-democratie als een brede sociale beweging en het CDA als een politiek-organisatorische vorm ervan. Waaruit blijkt dat het CDA als partij vormgeeft aan christen-democratische ideeën en opvattingen? Een van de eerste documenten waaruit dat blijkt is het *Program van uitgangspunten*, omdat in dat program wordt gezegd dat het de politieke overtuiging van de partij tot uitdrukking brengt.¹ Zo'n document moet antwoorden bevatten op de vraag waar het CDA voor staat.

Het *Program van uitgangspunten* van het CDA laat zien dat de partij midden in de wereld wil staan en dat zij een bijdrage wil leveren tot de oplossing van grote problemen. Zowel in de eerste als in de herziene versie van het program wordt de Nederlandse politiek in het kader van de Europese samenwerking en van de wereldpolitiek geplaatst. Er wordt gesproken over de nationale en internationale rechtsorde, de kwetsbaarheid van de democratie, het armoedeprobleem in derdewerldlanden, de bescherming van het natuurlijk milieu en het zorgvuldig verbruik van energie en grondstoffen.

Het CDA wil aan de oplossing van die en andere problemen een bijdrage leveren en wel vanuit een eigen politieke visie of politieke overtuiging, waaraan het *Program van uitgangspunten* uitdrukking geeft. In die politieke overtuiging wil het CDA zich laten leiden door 'het Goede Nieuws dat God de mensen in het Evangelie verkondigd heeft'.² Als zodanig is het *Program van uitgangspunten* een politiek antwoord op het evangelie. Met dat program richt

1 Het eerste *Program van uitgangspunten* verscheen in 1980, het oprichtingsjaar van het CDA. In 1993 werd door het congres van het CDA een geactualiseerde versie van het program aanvaard. Zie ook het rapport *Grondslag en politiek handelen*, p. 30.

2 *Program van uitgangspunten*, 1993, p. 12.